

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д.УШИНСЬКОГО»

ТКАЧЕНКО КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК [101.1:316]:347.965.3:172:130.2(043.3)

**ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В
СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ**

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Одеса -2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка на кафедрі філософії гуманітарних наук філософського факультету.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, професор
Приятельчук Анатолій Олексійович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, завідувач кафедри філософії
гуманітарних наук.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,
Шабанова Юлія Олександрівна,
НТУ «Дніпровська політехніка»,
завідувачка кафедри філософії і педагогіки

доктор філософських наук
Стовпець Олександр Васильович,
Одеський національний морський університет,
доцент кафедри кримінального та
адміністративного права.

Захист відбудеться «27» квітня 2021 р. о 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 74.

З кваліфікаційною науковою працею можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «26» березня 2021 року.

Автореферат розміщено на сайті <http://www.pdpu.edu.ua>.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. Ф. Цибра

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми дослідження. Філософське осмислення царини права притаманне західній культурі з часів античності, але повною мірою заявляє про себе в Новий час, коли права і свободи особи постали у центрі уваги інтелектуалів. Філософи і юристи сформували дискурс, актуальність якого сьогодні отримує додаткові важелі завдяки загальноцивілізаційному запиту на об'єднуючі фактори людського буття. Поняття правосуддя, прав, свобод, гідності людини актуалізуються у глобальному суспільному дискурсі, конкретизується у діалозі громадян із владою, обговорюється в засобах масової інформації тощо. Філософія за природою своєю покликана шукати відповіді на суспільно значимі питання, аналізувати проблеми, що викликають суспільний резонанс, обґрунтовувати стратегії суспільного розвитку. Очевидно, що в такому ракурсі філософія виступає загальною методологією дослідження правових явищ на сучасному етапі цивілізаційного поступу. В сучасному українському науковому просторі принципівість міждисциплінарного підходу, діалогічність і поліфонія філософських і юридичних змістів була засвідчена появою міжнародного фахового наукового часопису «Проблеми філософії права» (2003-2009 рр.), публікація якого під егідою Всеукраїнської асоціації філософії права й соціальної філософії стала непересічною подією, об'єднавши фахівців різних галузей знання і практиків з України, США, європейських та пострадянських країн навколо питань про природу права, його функції і роль у культурі.

Звернення до цінностей адвокатури й зокрема до ціннісно-нормативного забезпечення професійної діяльності адвокатів в контексті філософії права й соціальної філософії в цілому відбувається вперше. Активно розроблювана за межами України, переважно правниками, у даній дисертації адвокатська етика активується у комплексі філософських запитів.

Адвокатура як інститут громадянського суспільства забезпечує захист прав і свобод громадянина, гарантує справедливе правосуддя. Віддавна адвоката називають захисником – він захищає людину, її права і законні інтереси. Сьогодні його діяльність розуміється дещо ширше – надання клієнтові правової допомоги (консультування, правовий супровід, підготовка документів правового характеру тощо). Але загальний пафос місії адвоката, як захисника, зберігає свою актуальність. Відтак, звернення до обставин і факторів етичного забезпечення адвокатської діяльності в Україні, а також вивчення досвіду адвокатської етики в європейських країнах є на часі, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Отже, науковою задачею є системне осмислення соціально-філософських вимірів феномена адвокатської етики в соціокультурному контексті. Соціально-філософський потенціал адвокатської етики визначає необхідність роботи у напрямі виявлення ціннісно-нормативних аспектів діяльності адвоката, визначення їх модифікацій у соціокультурному контексті та представлення рекомендацій щодо урахування європейського досвіду у вітчизняних реаліях.

Стан наукової розробки проблеми. Осмислення філософських аспектів адвокатської етики засновується на вивченні ціннісного потенціалу права у

філософській думці Нового часу (Г. В. Ф. Гегель, Г. Гроцій, Г. фон Гуго, І. Кант, С. Пуфендорф).

Громадянське суспільство як ґрунт для формування адвокатської діяльності, орієнтованої на захист прав і свобод громадян, дістало концептуальне оформлення у філософських текстах Ю. Габермаса, Т. Гоббса, Дж. Локка, А. де Токвіля, А. Фергюсона. Критичний огляд філософських проблем громадянського суспільства здійснено у роботах Е. Арато, А. Бектанової, К. Гаджиєва, Дж. А. Коена, А. Колодій, М. Мікешина, Н. Мотрошилової, І. Орлової.

Аналіз ідеї справедливості суспільного буття і своєрідного категоричного імперативу у професійній діяльності юриста вимагав звернення до класичних праць з теорії справедливості Арістотеля, Ф. А. Гайєка, О. Гьоффе, Д. Г'юма, Дж. Ст. Мілля, Р. Нозіка, Дж. Ролза. Суттєвим методологічним внеском до аналізу проблеми справедливості у соціальнофілософському аспекті стали тексти В. Горбатенка, Б. Кашнікова, Д. Кірюхіна, А. Прокоф'єва.

Дослідження співвідношення моралі і права як чинників нормативної регуляції стали можливими завдяки роботам знаних фахівців з етики і права Т. Аболіної, Р. Апресяна, О. Дробницького, В. Єфименка, В. Малахова, В. Лапаєвої, О. Лукашевої, С. Максимова, Г. Муромцева, В. Перова, Т. Тарахович, Л. Фуллера.

Джерельною базою до вивчення цінностей адвокатської етики є Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також «Правила адвокатської етики», затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України (2017 р.). Однак діяльність адвоката ціннісно більш ємка, ніж те, як вона визначена у нормативно-правових документах, тому етичні проблеми адвокатської діяльності розглядаються на основі загальнотеоретичних праць правників М. Барщевського, В. Горшенева, О. Несімко, С. Сливки. Важливими для дослідження принципу гуманізму та прав людини у ціннісному просторі адвокатської етики як діяльності професіоналів у соціокультурному просторі стали праці В. Брюггера, К. Волинки, О. Гришук, В. Демиденка, Е. Соловійова. Продуктивними для розуміння специфіки адвокатури стали дослідження Г. Гребенькова, С. Деханова, О. Святоцького, Д. Фіолевського, І. Яртих. Регулятивний потенціал адвокатської етики у Великобританії висвітлено у працях В. Блекстора, Р. Волкера, М. Гамфріза, Д. Мендерсона, Д. Ніколсона, А. Петерсона, Дж. Роуз, Г. Соммерланд, А. Френсіса; у Німеччині – Є. Ерліха, П. Короткової, А. Пестржецького, М. Погорецького.

Серед сучасних українських вчених, чий загальнометодологічний внесок у дослідження філософії права і соціальної філософії ліг в основу даної праці, слід назвати В. Андрущенко, А. Баумейстера, М. Бойченка, Л. Губерського, К. Жоля, М. Михальченка, В. Пазенка, М. Поповича, О. Стовпця, Ю. Шабанової.

Незважаючи на достатньо ґрунтовну розробку окремих питань, поза увагою дослідників залишається системне вивчення філософських вимірів феномена адвокатської етики в соціокультурному контексті. Соціальнофілософський потенціал феномена адвокатської етики визначає

необхідність роботи у напрямі виявлення ціннісно-нормативних аспектів діяльності адвоката та їх модифікацій у соціокультурному контексті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано на кафедрі філософії гуманітарних наук філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах науково-дослідної теми філософського факультету НДР № 16 БФ041-01 «Модернізація філософської та політологічної освіти і науки України на основі міжнародних освітньо-наукових стандартів».

Тему дослідження перезатверджено вченою радою філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол №6 від 14.12.2020 р.).

Метою дисертаційного дослідження є розкриття філософських засад адвокатської етики в соціокультурному контексті, зокрема в українському і європейському (на прикладі Великобританії та Федеративної Республіки Німеччина).

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- визначити ціннісний потенціал права у європейській філософії Нового часу;
- проаналізувати феномен громадянського суспільства як простору актуалізації права у філософії Нового часу;
- з'ясувати співвідношення права і моралі як чинників нормативної регуляції суспільного життя;
- виявити ціннісно-нормативний потенціал деонтології в діяльності адвоката;
- розкрити зміст принципу гуманізму та концепції прав людини у ціннісному просторі адвокатської етики;
- дослідити змісти цінності справедливості в адвокатській діяльності;
- окреслити регулятивний потенціал феномену адвокатської етики у Великобританії та ФРН в соціокультурному контексті;
- висвітлити ціннісний регулятив адвокатської діяльності в Україні від XIV століття до нашого часу.

Об'єкт дослідження – адвокатська етика як соціокультурний феномен.

Предмет дослідження – соціально-філософське осмислення феномену адвокатської етики в соціокультурному контексті.

Теоретико-методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і філософських методів, що уможливили розкриття предмету дослідження і досягнення поставленої мети. З-поміж загальнонаукових методів були задіяні методи аналізу і синтезу – для виявлення специфіки феномена адвокатської етики; систематизації розрізнених уявлень про етичні вимоги в діяльності адвоката; узагальнення – для формулювання основних наукових результатів дослідження. Діалектичний метод дозволив осмислити предмет дисертаційного дослідження у сукупності взаємозв'язків, виявити концептуальні засади адвокатської етики в соціокультурному просторі. Історико-філософський підхід було використано для виявлення розвитку ідей громадянського суспільства, прав людини, справедливості, принципу гуманізму тощо у філософії

Нового часу. Аксіологічний підхід став продуктивним при виявленні ціннісного потенціалу адвокатської етики в соціокультурному просторі. Загалом, методологічна база дослідження являє собою міждисциплінарне інтегрування філософсько-правового (в межах соціальної філософії), етичного (теорії моралі), етико-прикладного (юридичної і адвокатської етики) підходів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше в рамках соціальної філософії здійснено аналіз адвокатської етики як ціннісно-нормативного регулятиву професійної діяльності адвокатів, визначено її аксіологічний потенціал, зумовлений природою громадянського суспільства, та специфіку її розбудови в соціокультурних конкретизаціях. Зміст наукової новизни розкривається у наступних положеннях:

Вперше:

- визначено, що у європейській філософії Нового часу теорії права, обґрунтовуючи його природний характер, його моральні засади і договірну основу, нерозривно пов'язуючи мораль і право, створили аксіологічне, етико-філософське підґрунтя для розробки адвокатської етики як ціннісно-імперативного регулятиву діяльності адвокатів;

- доведено, що гуманізм є метапринципом адвокатської етики й створює ціннісно-імперативне напруження адвокатської діяльності. Простежено, як філософський принцип гуманізму втілено у ключових програмних політичних документах Нового часу і визначено, який вплив вони спричинили на сучасну концепцію прав людини. З'ясовано, що в адвокатській діяльності принцип гуманізму лежить в основі визнання особистісної цінності клієнта та гідності адвоката в його професійному амплуа.

Отримали подальший розвиток:

- використання регулятивного потенціалу деонтології через звернення до її витоків у концепції Дж. Бентама, який акцентував особистісний вимір сприйняття вимог законодавства і правил моралі з урахуванням особистого і суспільного інтересу. Юридична деонтологія надає інструментарій для відповідальної діяльності в «сірій зоні» між правом і мораллю, де адвокат: приймає рішення, балансує між дотриманням інтересів клієнта і корпоративними вимогами; діє, узгоджуючи агональний характер судового процесу і корпоративну солідарність; корегує публічний характер своєї професійної діяльності з «публічною приватністю» як реальністю в добу інформаційних технологій; передбачає наслідки своїх дій і враховує їх, несучи моральну відповідальність за свій вибір;

розуміння регулятивного потенціалу адвокатської етики у Великобританії та ФРН у соціокультурному контексті. У Великобританії етична інфраструктура у галузі адвокатської етики зумовлена специфікою розбудови громадянського суспільства і відбиває культурно-історичний досвід узгодження адвокатської діяльності, королівської волі і запитів суспільства. Етичне навантаження діяльності адвоката залежить від його членства у професійних об'єднаннях, які у своїй діяльності керуються відповідними правовими процедурами. Адвокатська етика у ФРН ґрунтується на цінності довіри. Довіра як цінність, інтегрована в національні нормативні документи галузі, є соціальним

очікуванню професійної поведінки адвоката, що задає впевненість в його діях на індивідуальному та інституційному рівнях. Безумовне дотримання адвокатської таємниці свідчить про високий рівень довіри у суспільстві. Натомість «ігри із законом» є практикою, орієнтованою на розмивання довіри і тому є суспільно небезпечною у довготривалій перспективі;

- визначення змісту основних історичних етапів становлення ціннісно-нормативного забезпечення адвокатської діяльності в українських землях прямо залежність від розвитку адвокатури та її етичного забезпечення, від громадянських свобод в суспільстві. Визначена у Статуті Спілки адвокатів України необхідність враховувати історичні традиції української адвокатури задає парадигму осмислення тягlosti ціннісної традиції української адвокатури від польсько-литовської доби до сьогодення попри нелінійність її розвитку й етичного забезпечення її діяльності.

Уточнено:

положення про громадянське суспільство як простір актуалізації права через призму філософії Нового часу. Визначено два підходи до осмислення конфігурацій громадянського суспільства – ліберальний і державницький, – які різняться визначенням ролі держави в його функціонуванні, але поєднані спільним баченням цінностей (1) свободи особистості, конкретизованої у гідності людини, її правах, недоторканості, повазі власності і (2) правової держави, що означала встановлення законів, їх дотримання і покарання за порушення. Цінності громадянського суспільства задали агональний характер адвокатури;

специфіку співвідношення права і моралі як чинників нормативної регуляції суспільного життя. Спільність витоків моралі і права у звичай пояснює апеляцію теорій природного права до аксіологічних чинників суспільного життя і підстави для виведення ціннісно-нормативних параметрів права. Відмінності моралі і права виходять з питання про їх інституційний характер. Зростання «сірої зони» між правом і мораллю диференціює мотивацію морального вчинення – на доконвенційному, конвенційному і постконвенційному рівнях морального розвитку, де особа по-різному сприймає необхідність належної дії;

зміст цінності справедливості в адвокатській етиці. Визначено, що вимога справедливості є категоричним імперативом адвокатської діяльності і конкретизується у принципах незалежності і законності. Адвокат є незалежним від тиску і втручання в його діяльність з боку влади, політиків, колег, але не може йти на компроміси щодо принципів верховенства права і законності.

Теоретичне і практичне значення проведеного дослідження визначається новизною та сукупністю тих положень, що виносяться на захист. У соціально філософський дискурс введено нову проблематику – осмислення ціннісно-нормативного потенціалу адвокатської етики як феномену громадянського суспільства з урахуванням соціокультурного контексту. Отримані результати можуть скласти основу для подальшого вивчення ціннісно-нормативних аспектів адвокатської етики як регулятивного чинника професійної діяльності адвокатів. Сформульовані теоретичні висновки можуть бути застосовані у навчальному процесі при підготовці навчальних програм,

методичних рекомендацій, практикумів з соціальної філософії і філософії права, професійної і корпоративної етики (етики юриста та адвокатської етики). Матеріал дисертації може бути залучений для розробки нормативних курсів, спецкурсів, факультативів із зазначених дисциплін, а також сприяти організації процесу соціального виховання.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою. Висновки та положення наукової новизни отримані автором самостійно. Усі публікації є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були апробовані в рамках міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах у вигляді доповідей: Міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету» КНУ імені Тараса Шевченка (2016, 2017 рр.), Міжнародній науковій конференції «Economics, science, education: integration and synergy» (м. Братислава, Словачка Республіка 2016 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих науковців» (м. Київ, Україна, 2016 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики» (м. Київ, Україна, 2017 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики» (м. Київ, Україна, 2017 р.), Науково-практичній конференції «Професійна та корпоративна етика на сучасному етапі розвитку соціогуманітарного знання» (м. Київ, Україна, 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені автором в 14 наукових публікаціях, серед яких 6 статей розміщено у виданнях, що внесені до переліку фахових видань України з філософських наук, які реферуються в міжнародних наукометричних базах та 8 тезах, опублікованих у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи обумовлена специфікою предмету дослідження, логікою розкриття проблеми і завданнями. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, два з яких мають по три підрозділи, а останній – чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 188 сторінок, із них основна частина тексту дисертації складає 170 сторінок. Список використаних джерел і літератури викладений на 18 сторінках і містить 201 найменування, з яких 42 - джерела англійською і німецькою мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність та доцільність обраної теми дослідження, визначено мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, теоретико-методологічне підґрунтя дисертаційної роботи, сформульовано положення наукової новизни, розкрито їх теоретичне та практичне значення, вказано інформацію щодо апробації результатів дослідження, публікацій, структури та обсягу роботи.

У першому розділі «Соціально-філософський контекст адвокатської етики» з'ясовується зв'язок процесу формування адвокатської діяльності як спеціалізованої діяльності по захисту і представництву інтересів клієнта із становленням ідеї права у західній культурі і визначається кореляція моралі і права як основи розуміння адвокатської етики як ціннісно-нормативної регламентації адвокатської діяльності.

Підрозділ 1.1. «Ціннісний потенціал права у філософії континентальної Європи» присвячено дослідженню етапів становлення філософії права в інтелектуальній думці континентальної Європи Нового часу, визначено обриси філософсько-правової проблематики у філософії і юриспруденції і доведено, що в межах філософії теорії природного права задали аксіологічне, етико-філософське підґрунтя для розробки адвокатської етики як ціннісно-імперативного регулятиву діяльності адвокатів.

У підрозділі 1.2. «Громадянське суспільство як простір актуалізації права у філософії Нового часу» аналізуються ціннісні засади громадянського суспільства як простору актуалізації права. Виявляється два підходи до осмислення ролі і значення громадянського суспільства, які умовно названо ліберальним і державницьким, оскільки різняться вони переважно визначенням ролі держави у його засадах. Показується, що спільним для обох підходів є визнання цінності свободи особистості і правової держави. Також визначається, що агональний характер адвокатури зумовлений специфікою розгортання процесів суспільного життя в межах громадянського суспільства.

У підрозділі 1.3. «Право і мораль як чинники нормативної регуляції суспільного життя у контексті розвитку адвокатської етики» відшукуються кореляції змістів понять право і мораль шляхом з'ясування спільності витоків і відмінностей інституційного забезпечення регуляції. Спільність витоків зумовлює ряд спільних рис (опертя на звичаєво-масові форми поведінки, фіксування суцього і закріплення його на основі належного, спроможність регулювати соціальну поведінку особи, зв'язок з довільністю (свободою) дій особи та її відповідальністю за свої дії). Спільність витоків пояснює апеляцію теорій природного права до аксіологічних чинників суспільного життя і підстави для виведення ціннісно-нормативних параметрів права як фактора регуляції суспільного життя. Традиційне для моральної філософії твердження щодо неінституційного характеру моралі зумовлює доведення неінституційного джерела вимоги (у суспільній думці чи переконаннях особи – документально не фіксованого не кодифікованого), характеру санкцій (суспільного осуду чи докорів сумління) тощо. Відповідно, в інституті права вимога кодифікована, санкції мають конкретний характер, інстанцією творення, контролю і покарання за недотримання є держава. В сучасному світі зростає так звана «сіра зона» між мораллю і правом, в якій діють етичні кодекси (правила поведінки), що поєднують у собі інструменти моралі і права.

Розділ другий «Ціннісні виміри адвокатської етики» зосереджений на визначенні аксіологічного ґрунту адвокатської діяльності в західній культурі й окресленню регулятивної сили деонтології в адвокатській діяльності.

Підрозділ 2.1. «Деонтологія та цінності адвокатської етики» присвячено пошуку адекватної сьогоденню стратегії уналежнення адвокатської діяльності в межах юридичної деонтології. Показано дві традиції юридичної деонтології в Україні і доведено, що адекватною потребою сучасності є традиція, яка корелює з ідеями Є.Бентама щодо поєднання особистого і суспільного обов'язку, і як така може працювати у «сірій зоні» між правом і мораллю, де адвокат приймає рішення щодо своєї професійної діяльності, виходячи із свого розуміння суспільно значимих приписів.

У *підрозділі 2.2. «Принцип гуманізму та права людини у ціннісному просторі адвокатської етики»* визначається, чому гуманізм є метапринципом адвокатської діяльності. Показується, як гуманізм, сформований в якості філософського принципу у добу Відродження, зміг стати регулятивною ідеєю нормативних документів у політичному житті західної культури в Новий час. Окреслено втілення принципу гуманізму в адвокатській діяльності. Проблематизується милосердя і співчуття як складові гуманізму в діяльності адвоката. Простежується думка, що гідність клієнта, визнання і повага гідності всіх учасників судового процесу є невід'ємною складовою при здійсненні адвокатом професійної діяльності. У дослідженні також зазначено, що в адвокатській діяльності принцип гуманізму актуалізується у визнанні гідності адвоката в його професійному амплуа.

У *підрозділі 2.3. «Цінність справедливості та адвокатська діяльність»* простежено формування цінності справедливості як міри співвідношення благ і тягарів у людських відносинах в інтелектуальному просторі західної культури, висвітлено зміст розподільної і зрівнювальної справедливості і виявлено приростання соціально значимими змістами розподільної справедливості у філософії Нового часу до сучасності, яка перебуває під нормативним змістом, заданим «Теорією справедливості» Дж. Ролза. Справедливість суспільних інститутів взаємопов'язана із справедливістю як чеснотою через утвердження ідеї прав людини. Інститут адвокатури зумовлює вимоги щодо справедливої діяльності професіоналів. Ці вимоги вміщені у «Правилах адвокатської етики», й положення щодо справедливості містяться у принципах незалежності і законності.

У **розділі третьому «Ціннісні регулятиви адвокатської етики в соціокультурному контексті»** окреслюється специфіка розуміння поняття «соціокультурне» як нерозчленованої єдності соціального і культурного і відповідно розглядаються особливості ціннісних регулятивів адвокатської етики в соціокультурному контексті Великобританії, ФРН та України, тобто потенціал етики бути дієвим інструментом регуляції адвокатської діяльності.

У *підрозділі 3.1. «Ідейне підґрунтя визначення соціокультурних особливостей адвокатської етики»* вказується, що загальна ціннісна налаштованість на правову нормативність європейського соціокультурного простору з проекцією на глобальний світ була задана під впливом новочасових довірних теорій правом всевітнього громадянства, що у 20 ст. визначило спільний простір правових цінностей ООН і ЄС. Міжнародні і регіональні (ЄС) об'єднання адвокатів є організаціями світової громадськості, які займаються

етичною нормотворчістю щодо професійної діяльності адвокатів. Регулятивні принципи такого типу організацій є обов'язковими до виконання у просторі їх дії. Однак і на глобальному, і на регіональному рівнях немає підстав свідчити про гомогенність правового поля, що зумовлює урахування культурно-історичного досвіду як чинника регулятивного потенціалу адвокатської етики у соціокультурному контексті.

Підрозділ 3.2. «Регулятивний потенціал адвокатської етики у Великобританії в культурно-історичній динаміці» дає можливість простежити становлення і шлях розвитку традиції адвокатури у Великобританії, суперечливий і неоднозначний, але очевидно ефективний, якщо зважати, що перші етичні регламентації діяльності юриста (який супроводжував справу і працював з клієнтом) з'явилися в останній чверті 13 ст. Довгий шлях вибудовування етичної інфраструктури у галузі адвокатської діяльності був зумовлений узгодженням професійної діяльності, королівської волі і запитів суспільства. Модель етичної регуляції діяльності адвоката зумовлена його приналежністю до професійних об'єднань, які підпорядковані слідувати належним правовим процедурам. Для етичної регуляції адвокатської спільноти в Англії в усі часи використовувався не лише нормативний потенціал (статути, регламенти, етичні кодекси), але й культурний потенціал суспільного розголосу, резонансу прецедентів, що давали імпульс для подальшої етичної рефлексії щодо регуляції професії адвоката.

У підрозділі 3.3. «Етичні колізії адвокатської діяльності у Федеративній Республіці Німеччина» визначено, що засадничою цінністю адвокатської етики є цінність довіри. Вмонтована в етичну інфраструктуру в національних нормативних документах, довіра задана на індивідуальному рівні, визначаючи рольові очікування від адвоката і дозволяючи клієнту почуватися впевнено, і зумовлює стабільність на інституційному рівні, уможливаючи довіру з боку суспільства в цілому в обставинах потенційно некерованих взаємодій сучасного складно організованого суспільства. Інститут адвокатської таємниці в основі своїй містить цінність довіри як в індивідуальному, так і в інституційному вимірах. Абсолютне дотримання адвокатської таємниці є свідченням суспільства високого рівня довіри і водночас запорукою підтримки з боку професіоналів і суспільства в цілому довіри до даного інституту, що працює на збереження і підвищення рівня довіри в суспільстві. У такому контексті ігри із законом (технології) є іграми проти правил, практикою, орієнтованою на знищення довіри, і тому осудною. «Ігри із законом» аморальні тому, що працюють проти добробуту суспільства у довготривалій перспективі.

Підрозділ 3.4. «Етичні основи адвокатської діяльності в Україні» висвітлює ціннісні регулятиви адвокатської діяльності в Україні у світлі колізій розвитку адвокатури від польсько литовської доби до сьогодення. Формування засад громадянського життя, розповсюдження магдебурзького права дали ґрунт, на якому розвинулася адвокатура, що діяла відповідно до Литовських Статутів. Від початку діяльність адвокатури зумовлювала розробку етичної регламентації професії. Розвиток адвокатури як інституції громадянського суспільства в українських землях очевидно відбиває колізії громадянського життя, тому

окреслюється її усіченість за часів Гетьманської держави, у складі Російської імперії та СРСР. Сучасні євроінтеграційні процеси зумовлюють інтерес до використання дієвого європейського досвіду і запровадження його у вітчизняному соціокультурному контексті. Специфіка дискурсу з питань етичної регламентації української адвокатури полягає у надмірному теоретизуванні питань адвокатської етики за рахунок вирішення етичних колізій адвокатської практики. Проведений аналіз ціннісного потенціалу адвокатської етики у Великобританії, ФРН і Україні дав можливість сформулювати рекомендації щодо запровадження європейського досвіду в українському контексті.

ВИСНОВКИ

У дисертації в рамках соціальної філософії здійснено аналіз адвокатської етики як ціннісно-нормативного регулятиву професійної діяльності адвокатів, визначено її аксіологічний потенціал, зумовлений природою громадянського суспільства, та специфіку розгортання в соціокультурних конкретизаціях.

1. На основі думки про пов'язаність формування адвокатської діяльності як спеціалізованої діяльності по захисту і представництву інтересів клієнта із становленням ідеї права у західній культурі розглянуто ціннісний потенціал права у філософській думці, яка з Нового часу робить право спеціальним предметом свого розгляду. Філософія права від Г. Гроція і С. Пуфендорфа звільнилася від релігійних догматів і обґрунтовувала природний характер права і його морально-філософські засади та договірну основу. Концепція філософії права в її сучасному вигляді оформлюється в філософських студіях Г. фон Гуго, який осмислював сенс права в цілісності з огляду на ефективність його впливу на людину та її розвиток поза моральної легітимації. Так в новоєвропейській думці оформлюється дихотомія природного і позитивного права. У той час як від Гроція і Пуфендорфа йде ідея права як заснованого на ціннісно-моральних засадах, зануреного у соціальні процеси явища, відтак мораль є підставою законності, легітимності правової системи, то від Гуго йде розуміння права як соціального факту встановленого правопорядку у філософськи насиченому й історично визначеному юридично-догматичному вченні з ухилом у юриспруденцію.

У філософській думці континентальної Європи теорії природного права, обґрунтовуючи природний характер права, його моральні засади і договірну основу, нерозривно пов'язуючи мораль і право, створили аксіологічне, етико-філософське підґрунтя для розробки адвокатської етики як ціннісно-імперативного регулятиву діяльності адвокатів.

2. Проаналізовано феномен громадянського суспільства як простору актуалізації права, як він представлений у філософії Нового часу. Визначено два підходи до осмислення конфігурацій громадянського суспільства – ліберальний і державницький. Ці підходи різняться у визначенні громадянського суспільства та значенням ролі держави в його дії. Водночас обидва підходи задають спільне бачення цінностей свободи особистості, конкретизованої у гідності людини, її правах, недоторканості, повазі власності та правової держави, що означала встановлення законів, їх дотримання і покарання за порушення.

Така аксіологічна налаштованість задавала необхідність захисту прав громадянина при вирішенні конфліктів і суперечок. Агональний характер захисту пов'язаний із конкуренцією в суспільному житті і як такий можливий в умовах адвокатури, яка відстоює гідність людини, її права і свободи, недоторканість і повагу власності.

3. З'ясовано співвідношення права і моралі як чинників нормативної регуляції суспільного життя. Єднає їх спільність витоків у звичаї як історично першій формі соціальної регуляції поведінки. Це зумовлює їх опертя на звичаєво-масові форми поведінки, визначення суцього із відповідною кореляцією належного, спроможність регулювати соціальну поведінку особи, зв'язок із свободою дій особи та її відповідальністю за них.

Спільність витоків моралі і права у звичаї пояснює апеляцію теорій природного права до аксіологічних чинників суспільного життя і підстави для виведення ціннісно-нормативних параметрів права. Відмінності права і моралі закладено в атрибуції їх як інститутів суспільного життя. Традиційна для моральної філософії відмова від визнання моралі інститутом зумовлена неінституціалізованістю і некодифікованістю джерела її вимоги, ідеальним характером санкцій тощо. Відповідно, право як інститут має справу з чітко визначеними, кодифікованими вимогами, конкретними санкціями; інстанцією створення, запровадження, контролю за їх дотриманням є держава, так само як держава здійснює і покарання за їх недотримання.

Зростання «сірої зони» між правом і мораллю диференціює мотивацію морального вчинення. У світлі цього, нового звучання набула схема моральних стадій Л. Кольберга. Проходження стадій морального розвитку відбувається протягом всього свідомого життя людини, вони не обов'язково співвідносяться із етапами вікової психології. Особа, яка знаходиться на доконвенційному рівні розвитку, дотримується моральних і правових вимог із страху покарання, на конвенційному рівні – із усвідомлення необхідності дотримання суспільного порядку, а на постконвенційному – із внутрішніх переконань, поваги до прав, цінностей і принципів.

4. Виявлено ціннісний потенціал деонтології в діяльності адвоката. Зміст і обсяги юридичної деонтології не усталені у вітчизняній традиції. З точки зору соціальної філософії очевидно, що юристи прагнуть привносити у зміст деонтології питання професійної етики й етикету, моральні і морально нейтральні чинники, наприклад, зовнішній вигляд і вигляд робочого місця (В.М.Горшеньов, І.В.Бенедик). З іншого боку, Є.Бентам як засновник деонтології як галузі знання акцентував власне особистісний вимір сприйняття вимог законодавства і правил моралі з урахуванням свого власного і суспільного інтересу. Цю позицію розвивають В.Г.Сокурєнко та С.С.Сливка, вказуючи, що юридична деонтологія має справу не з готовими, сформованими нормами, а спонукає фахівця встановлювати свої професійні обов'язки самостійно, не залишаючи їх на відкуп етичних кодексів юридичних професій. Цей підхід до юридичної деонтології видається нам адекватним потребам у регламентації професійної діяльності і повною мірою ціннісно наповненим.

Юридична деонтологія надає інструментарій для відповідальної діяльності в «сірій зоні» між правом і мораллю, де адвокат, по-перше, приймає рішення, балансує між дотриманням інтересів клієнта і корпоративними вимогами; по-друге, діє, узгоджуючи агональний характер судового процесу і корпоративну солідарність; по-третє, корегує публічний характер своєї професійної діяльності з «публічною приватністю» як реальністю в добу інформаційних технологій; по-четверте, передбачає наслідки своїх дій і враховує їх, несучи моральну відповідальність за свій вибір.

5. Розкрито зміст принципу гуманізму та концепції прав людини у ціннісному просторі адвокатської етики. Гуманізм є метапринципом адвокатської етики й створює ціннісно-імперативне напруження адвокатської діяльності. Принцип гуманізму, сформований у філософській думці Відродження, має в основі ідею людини як центру, осереддя будь-якої діяльності щодо неї на її благо. Робота з філософськими текстами доби Відродження дозволила концептуалізувати положення, що людина є джерелом своїх вчинків й отримує закони не від Бога чи природи, а формує їх сама, своєю волею і розумом. Там само актуалізується поняття гідності, що характеризує цінність людини як особистості.

Простежено, як філософський принцип гуманізму втілено у ключових програмних політичних документах Нового часу (армійських маніфестах і низових конституційних проєктів періоду англійської революції і громадянської війни 1642-1649 рр.; Декларації незалежності і Біллі про права США; Декларації прав людини і громадянина 1789 р.). Визначено, який вплив ці документи спричинили на сучасну концепцію прав людини. Розглянуто ціннісно-нормативний потенціал трьох поколінь прав людини, які засновуються на метапринципі гуманізму.

З'ясовано, що в адвокатській діяльності принцип гуманізму лежить в основі визнання гідності клієнта, сприйняття його внутрішньої цінності. Клієнт – не засіб для отримання прибутку; цінним є його благо, його права, честь, гідність і зрештою – доля і життя. Простежується думка, що гідність клієнта, визнання і повага гідності всіх учасників судового процесу є невід'ємною складовою при здійсненні адвокатом професійної діяльності. У дослідженні також зазначено, що в адвокатській діяльності принцип гуманізму актуалізується у визнанні гідності адвоката в його професійному амплуа.

6. Досліджено змісти цінності справедливості в адвокатській діяльності. Справедливість як одна з базових цінностей людської життєдіяльності з'являється у тих відносинах, ситуаціях і обставинах, які за своєю природою вимагають міри. У дослідженні виявляється наповнення змістом поняття справедливості від античності до сучасних концепцій, зокрема Дж. Ролза. З'ясовано, що справедливість суспільних інститутів взаємопов'язана із справедливістю як чеснотою через утвердження ідеї прав людини як пріоритетної моральної ідеї. Про це йдеться у першому принципі справедливості Дж.Ролза, в якому наголошено рівність прав і свободи кожного, сумісних з правами і свободами інших людей. Вказано, що цей принцип задає рівень людської і громадянської гідності, забезпечений правовими гарантіями.

Значимою для адвокатури є справедливість дотримання встановлених законів, про яку зазначав Ролз. На сучасному етапі дискурс справедливості доповнюється вимірами визнання гідності особи й груп меншин. Вимога справедливості стає своєрідним категоричним імперативом в юридичних професіях, де фахівцям доводиться вирішувати чужі конфлікти тощо.

Інститут адвокатури задає конкретні вимоги щодо справедливої діяльності своїх професіоналів. Ці вимоги представлено принципами незалежності і законності, вміщеними у «Правилах адвокатської етики». За цими положеннями, адвокат має бути незалежним від тиску і втручання у його діяльність з боку влади, політиків і колег. Але і зворотно – він не може йти на компроміси, які б вплинули на його незалежність, з метою догодити клієнту, суду, політикам, колегам тощо. Адвокат завжди має діяти на законних засадах, сприяти утвердженню принципів верховенства права та законності.

7. Визначено евристичний потенціал поняття Ю.Габермаса «світова громадськість», яке застосовується до активістів громадських організацій, що діють в сучасному глобальному світі. Доводиться думка, що до таких організацій можна віднести і професійні об'єднання адвокатів, які в рамках ООН і ЄС проводять нормативні ініціативи щодо етичної регуляції професійної діяльності адвокатів. Міжнародні і регіональні (ЄС) об'єднання адвокатів є організаціями світової громадськості, які займаються етичною нормотворчістю щодо професійної діяльності адвокатів. Регулятивні принципи такого типу організацій є обов'язковими до виконання у просторі їх дії. Підтверджено, що на глобальному і регіональному (європейському) рівнях немає підстав свідчити про гомогенність правового поля, що зумовлює необхідність враховувати культурно-історичний досвід як чинник регулятивного потенціалу адвокатської етики у соціокультурному контексті. Розвинено ідею історика адвокатури С.О.Деханова, який вказав, що в англосаксонському праві діє принцип налагодженої правової процедури, а в німецькому законодавстві адвокатська діяльність розкривається через цінність довіри.

8. Окреслено регулятивний потенціал адвокатської етики у Великобританії в культурно-історичній динаміці. Етична інфраструктура у галузі зумовлена специфікою розбудови громадянського суспільства і відбиває культурно-історичний досвід узгодження адвокатської діяльності, королівської волі і запитів суспільства. Етичне навантаження діяльності адвоката залежить від його членства у професійних об'єднаннях, які у своїй діяльності керуються належними правовими процедурами. Специфіка розподілу функцій в об'єднаннях баррістерів і соліситорів і завантаженість останніх безпосередньою роботою з клієнтами зумовила увагу до дотримання етичних норм професійної діяльності соліситорів. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що етична інфраструктура орієнтована переважно на них. В етичній регуляції адвокатури Великобританії традиційно використовуються форми культурного авторитету, які задають загальне улаштування і вектор розвитку цього інституту і створюють суспільний резонанс прецедентів неприпустимих дій юристів.

9. Розкрито етичні колізії адвокатської діяльності у ФРН на прикладах дотримання адвокатської таємниці та «ігор із законом». Цінність довіри

вмонтована в національні нормативні документи, що регулюють діяльність адвокатури, й відображає певне соціальне очікування від адвоката як професіонала, дозволяє клієнту почуватися впевнено й задає, таким чином, індивідуальний вимір довіри. Таке рольове очікування задає стабільність на інституційному рівні, уможливлуючи довіру з боку суспільства в цілому.

У дисертації подано аргументи, що інститут адвокатської таємниці в своїй основі містить цінність довіри в індивідуальному та інституційному вимірах. Абсолютне дотримання адвокатської таємниці є свідченням того, що суспільство, в якому наявна така практика, має високий рівень довіри. Водночас, підтримка з боку професіоналів і суспільства в цілому абсолютного дотримання адвокатської таємниці є запорукою довіри до неї, що працює на збереження і підвищення рівня довіри у суспільстві.

Доведено, що у світлі цінності довіри «ігри із законом» як діяльність адвокатів у широкому кластері можливостей оминати закон і домогтися бажаного клієнту (суб'єкту господарської діяльності) результату є іграми проти правил, практикою, орієнтованою на знищення довіри в суспільстві загалом. Тому «ігри із законом» суспільно небезпечні і працюють проти добробуту суспільства у довготривалій перспективі.

10. Визначено основні історичні етапи становлення ціннісно-нормативного забезпечення адвокатської діяльності в українських землях і вивчено наповненість змістом етичного навантаження адвокатури. Показана пряма залежність розвитку адвокатури та її етичного забезпечення від громадянських свобод в суспільстві. Проводиться думка, що визначена у Статуті Спілки адвокатів України необхідність враховувати історичні традиції української адвокатури задає парадигму осмислення тяглості ціннісної традиції української адвокатури від польсько-литовської доби до сьогодення попри нелінійність її розвитку й етичного забезпечення її діяльності, розриви, котрі відбивають колізії відходу українського суспільства від традицій громадянського життя, в якій адвокатура як маркер дотримання прав і свобод особи ставала надлишковою, зайвою.

Вказано на специфіку фахового дискурсу по питанням етичного забезпечення адвокатської діяльності в Україні. Змістовно він наповнюється і ведеться переважно освітянами-юристами в підручниках і статтях теоретичного характеру і не містить розбору реальних етичних колізій адвокатської практики в нашій країні.

Подано рекомендації щодо запровадження європейського досвіду в українських реаліях: утворити адвокатські спілки міжнародного спрямування, семінари і тренінги, які дали б змогу більш швидко залучати досвід технологізації та де-бюрократизації адвокатської практики; запровадити обов'язкове стажування закордоном на базі адвокатських спілок міжнародного спрямування перед складанням іспитів на отримання кваліфікації адвоката; посилити контроль за діяльністю адвокатів дисциплінарними органами адвокатур; впроваджувати більш жорсткі стягнення у випадку дисциплінарних порушень та недотримання правил адвокатської етики; акцентувати увагу саме на гуманістичній складовій адвокатської практики; розробляти освітні курси та

тренінги з підвищення кваліфікації, які б особливу увагу приділяли етичним нормам спілкування із клієнтом та поведженню у сучасному медійному середовищі.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях України:

1. Ткаченко К. О. Концептуалізація етичних засад адвокатської практики у середньовічній Британії. *Гілея: науковий вісник*. Київ, 2016. Вип. 107. Філософські науки. С. 344-347. (Збірник входить до міжнародних баз EBSCO Publishing, Inc. (США); SIS (ScientificIndexingServices) (США); EBSCO InfoBaseIndex (Індія); РИНЦ (Росія)). - Режим доступу: <http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=131>

2. Ткаченко К. О. Специфіка врегулювання етичних норм адвокатської практики у сучасній Британії. *Гілея: науковий вісник*. Київ, 2016. Вип. 115. Філософські науки. С. 238-241. (Збірник входить до міжнародних баз GoogleScholar; EBSCO Publishing, Inc. (США); SIS (ScientificIndexingServices) (США); EBSCO InfoBaseIndex (Індія). РИНЦ (Росія)). - Режим доступу: <http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=139>

3. Ткаченко К. О. Засади адвокатської етики в сучасній Німеччині. *Гілея: науковий вісник*. Київ, 2017. Вип. 124. Філософські науки. С. 237-240. (Збірник входить до міжнародних баз GoogleScholar; IndexCopernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (США); SIS (ScientificIndexingServices) (США); InfoBaseIndex (Індія); РИНЦ (Росія)). - Режим доступу: <http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=149>

4. Ткаченко К. О. Етичний вимір професійної діяльності адвоката. *Гілея: науковий вісник*. Київ, 2017. Вип. 125. Філософські науки. С. 323-325. (Збірник входить до міжнародних баз GoogleScholar; IndexCopernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (США); SIS (ScientificIndexingServices) (США); InfoBaseIndex (Індія); РИНЦ (Росія)). - Режим доступу: <http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=150>

5. Ткаченко К. О. Професійна етика адвоката в роботі з корпораціями: ігри з законом – питання нормативності. *Гілея: науковий вісник*. Київ, 2017. Вип. 126. Філософські науки. С. 376-379. (Збірник входить до міжнародних баз GoogleScholar; IndexCopernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (США); SIS (ScientificIndexingServices) (США); InfoBaseIndex (Індія); РИНЦ (Росія)). - Режим доступу <http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=151>

Статті в періодичних іноземних виданнях:

6. Tkachenko K. Civil Society as a Space for the Law Developing (on the Material of Modern Philosophy). *IOSR Journal of Humanities and Social Science*. 2021. January. Vol. 26, Issue 1 (14). P. 39-45. (Збірник входить до міжнародних баз ANED (США), GoogleScholar, CrossRef, CabellPublishingInc (США), EBSCO (США), J-Gate (Індія), ArXiv (США)). – Режим доступу: [https://www.iosrjournals.org/iosr-jhss/pages/26\(1\)Series-14.html](https://www.iosrjournals.org/iosr-jhss/pages/26(1)Series-14.html)

Праці в інших виданнях, тези і матеріали конференцій:

6. Ткаченко К. О. Conceptualization of legal ethics principles in XIX century: the overview of the limits of client-lawyer privilege. *Journal «Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky»* (2016 ; Bratislava) ISSN 1338-9432. С. 171-173.

7. Ткаченко К. О. Деякі аспекти феномену «адвокатська таємниця» у філософському дискурсі. *«Economics, science, education: integration and synergy» Materials of International scientific and practical conference* (2016 ; Bratislava) Vol. 3 С.46 – 47.

8. Ткаченко К. О. Концептуалізація етичних засад адвокатської практики у середньовічній Британії». *«Дні науки філософського факультету - 2016»*, Міжнародна наукова конференція (2016 ; Київ): матеріали доповідей та виступів. Київ: ВПЧ «Київський університет», 2016. Ч. 5. С. 73 – 76.

9. Ткаченко К. О. Специфіка імплементації етичних засад в адвокатську практику Англії Нового Часу. *«Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих науковців»*. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (2016 ; Київ): матеріали доповідей та виступів. Київ: Гуманітарний корпус, НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Випуск 7, С.175-178.

10. Ткаченко К. О. Етичне підґрунтя актуальних аспектів адвокатської діяльності. *«Дні науки філософського факультету - 2017»*, Міжнародна наукова конференція (2017 ; Київ): матеріали доповідей та виступів. Київ: ВПЧ «Київський університет», 2017. Ч. 4. С. 56 – 58.

11. Ткаченко К. О. Моральні засади інституту адвокатської таємниці в сучасних реаліях Франції та України. *«Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики»*. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (2017 ; Київ): матеріали доповідей та виступів. Київ: Гуманітарний корпус, НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. Випуск 10, С.141-144.

12. Ткаченко К. О. Засади адвокатської етики в сучасній Німеччині. *«Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики»*. Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (2017 ; Київ): матеріали доповідей та виступів. Київ: Гуманітарний корпус, НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. Випуск 11, С.150-153.

13. Ткаченко К. О. Професійна етика юриста: умовність чи реальність? *«Професійна та корпоративна етика на сучасному етапі розвитку соціогуманітарного знання»*. Матеріали науково-практичної конференції (2017 ; Київ): матеріали доповідей та виступів. Київ: ВПЧ «Київський університет», 2017. С. 79 – 82.

14. Ткаченко К. О. Ethics implementation in the lawyer's professional life: formality or necessity? *«Дні науки філософського факультету - 2017»*, Міжнародна наукова конференція (2018 ; Київ): матеріали доповідей та виступів. Київ: ВПЧ «Київський університет», 2018. Ч. 2. С. 104 – 106.

АНОТАЦІЯ

Ткаченко К.О. Філософські засади адвокатської етики в соціокультурному контексті. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук (доктора філософії) за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2021.

У дисертації в рамках соціальної філософії здійснено аналіз адвокатської етики як ціннісно-нормативного регулятиву професійної діяльності адвокатів, визначено її аксіологічний потенціал, зумовлений природою громадянського суспільства, та специфіку розгортання в соціокультурних конкретизаціях.

Визначено, що у філософській думці континентальної Європи теорії природного права, обґрунтовуючи природний характер права, його моральні засади і договірну основу, нерозривно пов'язуючи мораль і право, створили аксіологічне, етико-філософське підґрунтя для розробки адвокатської етики як ціннісно-імперативного регулятиву діяльності адвокатів.

У дослідженні з філософії виявлено регулятивний потенціал деонтології через звернення до її витоків у концепції Є. Бентама, який акцентував особистісний вимір сприйняття вимог законодавства і правил моралі з урахуванням особистого і суспільного інтересу.

Гуманізм є метапринципом адвокатської етики й створює ціннісно-імперативне напруження адвокатської діяльності. Простежено, як філософський принцип гуманізму втілено у ключових програмних політичних документах Нового часу і визначено, який вплив вони спричинили на сучасну концепцію прав людини. З'ясовано, що в адвокатській діяльності принцип гуманізму лежить в основі визнання внутрішньої цінності клієнта та гідності адвоката в його професійному амплуа.

Проаналізовано феномен громадянського суспільства як простору актуалізації права у філософії Нового часу. Визначено два підходи до осмислення конфігурацій громадянського суспільства – ліберальний і державницький. Ці підходи різняться у визначенні громадянського суспільства та значенням ролі держави в його дії. Водночас обидва підходи мають спільне бачення цінностей свободи особистості.

Отримало подальший розвиток розуміння регулятивного потенціалу адвокатської етики у Великобританії. В етичній регуляції адвокатури традиційно використовуються форми культурного авторитету, які задають загальне улаштування і вектор розвитку цього інституту і створюють суспільний резонанс прецедентів неприпустимих дій юристів. Набуло конкретизації твердження щодо заснованості адвокатської етики у ФРН на цінності довіри.

У дисертації подано аргументи, що інститут адвокатської таємниці в своїй основі містить цінність довіри в індивідуальному та інституційному вимірах. Абсолютне дотримання адвокатської таємниці є свідченням того, що суспільство, в якому наявна така практика, має високий рівень довіри.

Доведено, що у світлі цінності довіри «ігри із законом» як діяльність адвокатів у широкому кластері можливостей оминути закон і домогтися бажаного клієнту (суб'єкту господарської діяльності) результату є іграми проти правил, практикою, орієнтованою на знищення довіри в суспільстві загалом.

Спільність витоків моралі і права у звичаї пояснює апеляцію теорій природного права до аксіологічних чинників суспільного життя і підстави для виведення ціннісно-нормативних параметрів права. Відмінності права і моралі закладено в атрибуції їх як інститутів суспільного життя.

В дослідженні конкретизовано зміст цінності справедливості в адвокатській етиці. Визначено, що вимога справедливості є категоричним імперативом адвокатської діяльності і конкретизується у принципах незалежності і законності.

У соціально-філософський дискурс введено нову проблематику філософії права – осмислення ціннісно-нормативного потенціалу адвокатської етики. Отримані результати можуть скласти основу для подальшого вивчення ціннісно-нормативних аспектів адвокатської етики як регулятивного чинника професійної діяльності адвокатів. Сформульовані теоретичні висновки можуть бути застосовані у навчальному процесі при підготовці навчальних програм, методичних рекомендацій, практикумів з соціальної філософії і філософії права, професійної і корпоративної етики (етики юриста та адвокатської етики). Матеріал дисертації може бути залучений для розробки нормативних курсів, спецкурсів, факультативів із зазначених дисциплін, а також сприяти організації процесу соціальної виховання. Проведене дослідження дає інструменти осмислення й орієнтує на вирішення етичних колізій в сучасній адвокатській діяльності в Україні.

Ключові слова: адвокатська етика, громадянське суспільство, право, мораль, ціннісні регулятиви, деонтологія, гуманізм, справедливість, соціокультурний контекст.

SUMMARY

Tkachenko K.O. Philosophical principles of lawyer ethics in the socio-cultural context. - Manuscript.

The thesis for the Candidate of Philosophical Sciences (doctor of philosophy) academic degree with major in 09.00.03 - social philosophy. - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2021.

The thesis is devoted to the analysis of lawyer ethics as value-normative regulation of professional activity of lawyers within the framework of social philosophy, its axiological potential caused by the nature of civil society, and specificity of development in sociocultural concretizations has been defined.

It has been determined that in the philosophical thought of the continental Europe the theory of natural law, substantiating the nature of law, its moral principles and contractual basis, inextricably linking morality and law, an axiological, ethical and philosophical basis has been created for developing lawyer ethics as a value-imperative regulation of lawyers.

The study of philosophy has revealed the regulatory potential of deontology through reference to its origins in the concept of E. Bentham, who emphasized the personal dimension of perception of the requirements of law and moral rules, considering personal and public interest.

Humanism is a meta-principle of lawyer ethics and creates a value-imperative tension of advocacy. It has been traced how the philosophical principle of humanism is embodied in the key programme policy documents of the modern time and it has been determined what influence they have had on the modern concept of human rights. It has been found out that the principle of humanism in advocacy is the basis for recognizing the intrinsic value of the client and the dignity of the lawyer in his professional role.

The phenomenon of civil society as a space of actualization of law through the prism of modern philosophy has been analyzed. Two approaches to understanding the configurations of civil society - liberal and state - have been identified, which differ in defining the state's role in its functioning, but are united by a common vision of the values of individual freedom and the rule of law. At the same time, both approaches have a common vision of individual freedom values.

Received further development of understanding ideas for the regulatory potential of legal ethics in the UK have been developed. The ethical regulation of the advocacy traditionally uses forms of cultural authority, which set the general arrangement and vector of development of this institution and create a public resonance of precedents of inadmissible actions by lawyers. The statement about the basis of lawyer's ethics in Germany on the values of trust has become more concrete.

The thesis argues that the institution of legal secrecy is based on the value of trust in the individual and institutional dimensions. Absolute observance of legal secrecy is evidence that a society in which such a practice exists has a high level of trust.

It has been proven that in the value of trust, "gambling with the lawsuit" as the lawyers' activities in a wide range of opportunities to circumvent the law and achieve the desired result (business entity) is a game against the rules, a practice aimed at destroying trust in society as a whole.

The commonality of the origins of morality and law in custom explains the appeal of theories of natural law to the axiological factors of public life and the basis for deriving the value-normative parameters of law. The differences between law and morality are inherent in their attribution as institutions of public life.

The study specifies the content of the value of justice in legal ethics. It has been determined that the requirement of justice is a categorical imperative of advocacy and is specified in the principles of independence and legality.

A new issue of the philosophy of law has been introduced into the socio-philosophical discourse - the comprehension of the value-normative potential of lawyer ethics. The obtained results can form the basis for further study of value-normative aspects of lawyer ethics as a regulatory factor of lawyers' professional activity. The formulated theoretical conclusions can be applied in the educational process in preparing the curricula, guidelines, workshops on social philosophy and philosophy of law, professional and corporate ethics (ethics of lawyer and legal ethics). The material

of the thesis can be involved in developing normative courses, special courses, electives in these disciplines, as well as to promote the organization of the social education process. The study provides tools for understanding and focuses on resolving ethical conflicts in modern advocacy in Ukraine.

Key words: lawyer ethics, civil society, law, morality, value-normative regulation, deontology, humanism, justice, sociocultural context.